

Bingöl Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Bingöl University
Journal of Economics and Administrative Sciences

Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 1
Yıl/Year: 2025, s. 133-149
DOI: 10.33399/biibfad.1639419
ISSN: 2651-3234/E-ISSN: 2651-3307
Bingöl/Türkiye

Makale Bilgisi / Article Info
Geliş/Received: 13/02/2025 Kabul/ Accepted: 19/05/2025
Makale Türü: Araştırma Makalesi

Hobbes'un Siyasal Düzen Anlayışı ve Uluslararası İlişkiler Üzerindeki Etkisi

Hobbes's Understanding of Political Order and Its Impact on International Relations

Uğur PEKTAŞ*

Öz

Thomas Hobbes, siyasal düzenin kökeni hakkında geliştirdiği toplum sözleşmesi teorisi ile Uluslararası İlişkiler disiplini derinden etkilemiştir. Ortaçağ'a hâkim olan siyasal düzenin kendiliğinden ortaya çıktığını savunan bakış açısına radikal bir alternatif sunmuştur. Hobbes'a göre, siyasal düzen doğanın bir parçası değildir veya Tanrı tarafından insanlara bahşedilmemiştir. Siyasal düzen, düzen kurucu bir otoritenin ortaya çıkmasıyla kurulmaktadır. Bu bağlamda devlet, doğal bir varlık değildir; yapay bir insandır. Hobbes, Aristo'nun teleolojik evren anlayışı üzerine inşa edilmiş skolastik siyasal düzen yorumuna karşı yeni ortaya çıkan modern bilim ve geometrik yöntem üzerine kurulu kendi siyasal düzen teorisini ortaya atmıştır. Hobbes, devlet olmadan önce insanların yaşadığı durumu doğa hali kavramı ile betimlemiştir. Herkesin herkese karşı savaşı olarak anlamlandırıldığı doğa halinin, toplum sözleşmesi sayesinde bir düzen kurucu bir otoritenin yaratılması ile son erdiğini söylemiştir. Hobbes'un doğa halini bir anarşi olarak ele alması ve bu anarşik ortama ilişkin tespitleri Uluslararası İlişkilere uyarlanmıştır ve derinden etkilemiştir. Bu doğrultuda, çalışmada Hobbes'un doğal olmayan siyasal düzen anlayışı ve bunun Uluslararası İlişkileri nasıl etkilediği gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hobbesçu siyasal düzen, anarşi, doğa hali, Uluslararası İlişkiler.

JEL Kodları: Y8; Z0.

Abstract

Thomas Hobbes profoundly influenced the discipline of International Relations with his social contract theory on the origin of political order. He offered a radical alternative to the medieval view that political order arose naturally. According to Hobbes, the political order is not a part of nature or bestowed on human beings by God. Political order is established by the emergence of an order-establishing authority. In this context, the state is not a natural entity but an artificial man. Against the scholastic interpretation of political order based on Aristotle's teleological conception of the universe, Hobbes put forward his theory of political order based on the emerging modern science and geometric method. Hobbes described the situation in which people lived before the state with the concept of the state of nature. He said that the state of nature, which he interpreted as the war of all against all, ended with creating an order-establishing authority through the social contract. Hobbes' treatment of the state of nature as an anarchy and his observations on this anarchic environment have been adapted to and deeply influenced International Relations. Accordingly, this study attempts to show Hobbes' understanding of the unnatural political order and how it affects International Relations.

Keywords: Hobbesian political order, anarchy, state of nature, International Relations

JEL Codes: Y8; Z0

* Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, uurpektas7@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7016-4797>.

1. GİRİŞ

İngiliz filozof Thomas Hobbes, yaşadığı dönemin sosyal, siyasal ve akademik dünyalarını şekillendirdiği kadar günümüzü de etkileyen önemli figürlerden biridir. Hobbes'un yaşadığı dönem Avrupa'da 30 Yıl Savaşları ve sömürgecilik için devletlerin birbiri ile giriştiği mücadelenin yoğun olduğu bir dönemdir. İngiliz İç Savaşı'nın yarattığı anarşi ve kargaşa ortamını (Sander, 2007: 107-110; Roskin, 2021: 28-29) da yaşayan Hobbes'un felsefesinde yaşadığı olayların ve tecrübelerin etkisi göz ardı edilemezdir. Hobbes'un düşünce yapısını şekillendiren olayların doğumu ile başladığı söylenebilir. İspanyol Armadasının İngiltere ile savaş için sefere çıktığı haberleri üzerine endişeye kapılan annesi, Hobbes'u prematüre olarak doğurmuştur. Hobbes, bu nedenle korku ve kendisinin ikiz doğduklarını ifade etmiştir (Knutson, 2015: 141-3). Hobbes, kırılğan yapısını ifade etmekten kaçınmayıp bunu bir erdeme dönüştürmüş ve felsefesine de bunu tutarlı bir şekilde yansıtmıştır.

Hobbes'un felsefesine derinden etki eden bir diğer unsur, hizmet ettiği soylular ile birlikte gittiği Avrupa seyahatlerinde tanıştığı modern bilim anlayışı olmuştur. Modern bilim, Ortaçağ'a hakim olan Aristocu teleolojik evren anlayışına karşı mekanik evren anlayışı ile 16. ve 17. yüzyılda önemli bilimsel başarılar elde etmiştir. Hobbes, içinde yaşadığı çağda yükselişe geçen sözkonusu mekanik evren anlayışını kendi siyasal düzen teorisini inşa etmek için kullanmıştır. Doğa bilimlerinin, bilimsel yöntemle doğa yasalarını keşfederek insanın doğayla mücadelesinde ona avantaj sağladığını gören Hobbes, siyasal düzeni ortaya çıkaran toplumsal doğa yasalarını keşfetmeye çalışmıştır (Skirbekk ve Gilje, 2017: 238-246). Bu doğrultuda geliştirdiği toplum sözleşmesi teorisi sadece içinde yaşadığı dönemi değil günümüzü de oldukça etkilemiştir.

Hobbes'un toplum sözleşmesi teorisinde ortaya koyduğu siyasal düzen anlayışı Ortaçağ'a hâkim olan "doğal siyasal düzen" anlayışına karşı keskin bir reddiyedir. Aristo'nun *zoon politicon* kavramından beslenen doğal siyasal düzen anlayışına göre siyasal düzen herhangi bir düzen kurucu kişiye veya gruba ihtiyaç olmadan kendiliğinden ortaya çıkmaktadır (Strauss, 1965, 7-8, 102-103; Pektaş, 2024: 477-480). Hobbes'a göre, siyasal düzen doğadaki düzen gibi kendiliğinden ortaya çıkmamıştır veya tanrı tarafından insanlara bahsedilmemiştir. Siyasal düzen yani devlet insan ürünüdür. Hobbes devleti tanımlarken bu gerekçe ile yapay insan ifadesini kullanmıştır (Skinner, 2004: 177-197, 189; Kardeş, 2021: 87-88).

Herhangi bir siyasal düzenin kendiliğinden ortaya çıkmaması, düzenin onu inşa edecek ve gözetecek bir otoriteye muhtaç olması sözkonusu düzende belli bir kişinin veya grubun bakış açısının çoğunluğa dayatılmasını gerektirmektedir (Prokhovnik, 2005: 74-77; Rumelili, 2020: 264-5). Dolayısıyla neyin adil neyin adaletsiz olduğunu belirleyen doğal bir standardın olmadığı bir siyasal düzende birbiriyle çatışan düzen anlayışlarının varlığı kaçınılmazdır. Bu yüzden her siyasal düzende belli bir kitlenin görece daha az memnun olması durumu yaşanmaktadır. Bu gerekçe ile Hobbes'a göre devrim yaparak adaletsiz bir yönetimin adil bir yönetimle yer değiştireceği fikri aldaticıdır (Arnhart, 2025: 221; Krasnoff, 2012: 43-44). Hobbes, Leviathan adlı çalışmasında bu bakış açısını sistematik bir şekilde dile getirmiştir ve sözkonusu bakış açısını kullanarak yazdığı Behemoth adlı çalışmasında İngiliz İç Savaşını analiz etmiş ve iç savaşın nedenlerini ortaya koymuştur diyebiliriz.

Hobbes, çalışmalarında uluslararası ilişkiler hakkında çok fazla yazmasa da devletin olmadığı bir ortamda nelerin olup bittiğine ilişkin yaptığı tespitler Uluslararası İlişkiler disiplininde özellikle realist teoriyi oldukça etkilemiştir (Pektaş, 2022: 111). Hobbesçu geleneğin uluslararası ilişkiler varsayımları özetle şöyle sıralanabilir: Uluslararası politika bir

güç mücadelesidir; uluslararası anarşide savaş kaçınılmazdır; doğru veya yanlış yoktur; sadece rekabet eden doğru kavramları vardır; devletin ötesinde bir toplum yoktur; uluslararası hukuk boş bir ifadedir. Uluslararası toplum diye bir şey yoktur. Devletler arası ilişkilerde kullanılacak hiçbir etik standart yoktur. Uluslararası politika, diğer politikalar gibi güç için verilen bir mücadeledir. Zor kullanma tüm politikalarda vardı ve olmaya da devam edecek. Uluslararası sistem kendi başının çaresine bakma sistemidir. Hobbesçu sıfatı bu bağlamda, uluslararası ilişkilerin yapısını ifade etmek için kullanılır. Bu yapıda iş birliği ve otorite yoktur; kuralsızlık kuraldır ve düzen istisnaidir, aktörler kendi çıkarları için diğerleri aleyhine güçlerini maksimize etmeye çalışır; barış geçicidir ve sadece hegemonik bir güç ve güç dengesi varsa barış sürdürülebilirdir (Yurdusev, 2006: 307, Chou, 2013: 808-812).

Bu çalışma, Hobbes'un benimsediği bilim felsefesi anlayışının onun siyasal düzen anlayışına etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede çalışmada, Edmund Husserl'in fenomenolojik yöntemi benimsenmiştir. Husserl'in fenomenolojik yöntemi, birbirinin tamamlayıcısı olan iki adımdan oluşmaktadır. Fenomenolojik indirgeme veya epoche adı verilen ilk aşamada inşa edilmiş olmasına rağmen verili alınan içinde yaşadığımız dünyanın, inşa edilmiş bir öznelerarası gerçeklik olduğu gösterilmektedir. Bu doğrultuda çalışmada, herhangi bir siyasal düzenin doğal olmadığını, insan ürünü olduğunu savunan Hobbes'un argümanı fenomenolojik indirgeme yöntemi ile ifade edilmeye çalışılmıştır. Fenomenolojik yöntemin ikinci adımı olan eidetik indirgeme yöntemi, içinde yaşadığımız dünyayı açıklamaya çalışan teorilerin ve bilimlerin gerçekliği nasıl inşa ettiğini ele almaktadır. Çalışmada eidetik indirgeme yöntemi ile, Hobbes'un siyasal düzenin insan ürünü olduğu argümanını nasıl temellendirdiği gösterilmeye çalışılmıştır. Çalışmada, Hobbes'un benimsediği bilim felsefesi anlayışının onun siyasal düzen anlayışına etkisi ele alındıktan sonra, Hobbes'un siyasal düzen anlayışının Uluslararası İlişkiler disiplini nasıl etkilediği gösterilmeye çalışılacaktır. Çalışmada, Hobbes'un siyasal düzenin kendiliğinden ortaya çıkmadığı, yani doğal olmadığı argümanının temelinde Hobbes'un bilim felsefesi anlayışının olduğu iddia edilmektedir. Çalışma bu çerçevede Uluslararası İlişkiler disiplinindeki realist teorinin siyasal düzen anlayışının da sözkonusu bilim felsefesi anlayışının dolaylı bir sonucu olduğu argümanını ele almaktadır.

Bu doğrultuda çalışmanın ilk kısmında Hobbes'un felsefesine etki eden olaylar ve olgular ele alınacaktır. İkinci kısımda Hobbes'un bilim felsefesi incelenirken üçüncü kısımda, Hobbes'un sözkonusu bilim felsefesinden faydalanarak geliştirdiği insan doğası, doğal hak ve doğal hukuk kavramları ifade edilecektir. Dördüncü kısımda Hobbes'un siyasal düzen anlayışı ortaya konulurken son kısımda ise sözkonusu düzen anlayışının Uluslararası İlişkilere nasıl uyarlandığı gösterilecektir.

2. THOMAS HOBBS'UN FELSEFESİNE ETKİ EDEN OLAYLAR VE OLGULAR

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkilerin yanı sıra diğer pek çok disiplinde atıfta bulunulan başyapıt Leviathan'ın yazarı olan Thomas Hobbes, 1588'de Malmesbury yakınlarında Westport'da dünyaya gelmiştir (Copleston, 1998: 11). Hobbes'un doğum yılını özel kılan unsur, döneminin büyük gücü İspanyol Armadasının İngiltere'yi işgal edeceği korkusuyla Hobbes'un annesinin onu prematüre olarak doğurmasıdır. Hobbes, korku ve ben ikiz doğmuşuz ifadesiyle sözkonusu durumunun kendi siyaset felsefesine etkisini vurgulamıştır (Donnelly, 2004: 13; Martinich, 2013: 1-2).

Hobbes'un babası iyi eğitim almamış yeteneksiz bir Anglikan papazıdır. İşini kaybedince ailesini terk etmiştir. Bu nedenle Hobbes'u amcası yetiştirmiş ve okutmuştur (Çapar ve Yıldırım, 2012: 83). 15 yaşında üniversiteye kabul edilen Hobbes, burada skolastik

mantık ve felsefe dışında bir eğitim alamadığı için Oxford Üniversitesi'ni eleştirmiştir (Güriz, 1955: 299). Hobbes, Oxford'da harcadığı yılların kendisine pek bir şey katmadığını ileri sürmüştür. Aldığı eğitime tepkisi onun idealist düşünceye karşı çıkmasına ve materyalist bir felsefeye eğilim duymasına neden olmuştur (Şenel, 2013: 346). Mezun olduktan sonra ömrünün geri kalanı boyunca himayesinden yararlanacağı Cavendish ailesinin yanına özel öğretmen olarak girmiştir. Daha sonra Devonshire Earl'ü olan öğrencisi ile birlikte sıklıkla Avrupa gezilerine katılan Hobbes, burada dönemin önemli bilim adamları Descartes ve Galileo ile tanışma fırsatı bulmuştur (Güriz, 1955: 299). Hobbes'un Avrupa'ya olan seyahatlerinde karşılaştığı kişiler onun metodolojisini, epistemolojisini ve ontolojisini etkilemiştir.

Hobbes'un düşünce yapısını etkileyen tarihsel olaylar arasında iki tanesi ağır basmaktadır. Bunlardan ilki tüm Avrupa'yı etkileyen 30 Yıl Savaşları, diğeri ise Hobbes'un Leviathan'ı ve İç Savaş'ın nedenlerini ele aldığı Behemoth (Hobbes, 2020) adlı eserini de şekillendiren İngiliz İç Savaşı'dır (Tannenbaum ve Schultz, 2013: 200). Hobbes bu iç savaş nedeniyle 11 yılını ülkesinden uzakta geçirmek zorunda kalmıştır. Savaş sırasında İngiliz toplumu kamplara bölünmüş; idari, siyasi ve ekonomik sistem çökmüştür. Üretim neredeyse durmuştur. Hobbes, bu karmaşadan derin bir şekilde etkilenmiştir. Hobbes, iç savaş bu yüzden herkesin herkese karşı savaş içinde olduğu bir doğa durumuna benzetmektedir (Elmalı ve Dönmez, 2023: 17, 22-25, 32-33, 64).

Hobbes kendi yaşamından, şahit olduğu 30 Yıl Savaşlarından ve İngiliz İç Savaşından çıkardığı sonuçlardan yola çıkarak kıta Avrupası ziyaretlerinde tanıştığı modern bilim anlayışından da faydalanarak kendi siyasal düzen teorisini oluşturmuştur. Hobbes söz konusu siyasal düzen teorisini 1651 yılında yayımlanan Leviathan adlı eserinde sistematik olarak ortaya koymuştur. Hobbes, Leviathan nedeniyle hem kraliyet yanlılarının hem de parlamentocuların eleştirilerine maruz kalmıştır: Kralcıların temel argümanı olan kutsal hak teorisine karşı Hobbes'un doğa hali (state of nature) analizi bu bakış açısının mutlak bir reddiyesi olarak nitelenebilir. Kutsal hak teorisine göre, siyasal düzen Tanrının bir lütfudur. Yöneticilerin halkı yönetmesinin meşruiyet kaynağı Tanrıdan gelmektedir. Hobbes'a göre ise, siyasal düzen, doğanın ortaya çıkardığı bir unsur değildir; Tanrı tarafından bahşedilmemiştir; insanların kendi tercihleri doğrultusunda inşa edilmiş bir varlıktır. Egemenin mutlak olması ve neredeyse sınırsız yetkilerle donatılması fikri de parlamentocuların gazabına uğramıştır (Zabcı, 2013: 429). Bu yüzden, Hobbes'un çok tepki çeken siyasal düzen anlayışını oluştururken faydalandığı bilim felsefesine değinmek faydalı olabilir.

3. HOBBS'UN BİLİM FELSEFESİ

Hobbes kendi felsefi sistemini oluştururken iki unsurdan oldukça etkilenmiştir diyebiliriz. Birincisi, Ortaçağın siyasal düzenine rengini veren Katolik kilisesinin otoritesine ve bu otoriteyi besleyen skolastik felsefeye olan karşıtlığıdır. İkincisi, yeni ortaya çıkan modern bilimden ve özellikle geometriden etkilenmesidir (Knutsen, 2015: 142). Hobbes'un Oxford'da aldığı skolastik eğitime duyduğu tepkinin arkasında zamanının bilimsel düşüncesini yansıtan bilim adamları ile Avrupa seyahatlerinde tanışması vardır. Hobbes'un yaşadığı yüzyılda bilimsel gelişme açısından devrim niteliğinde gelişmelere imza atan bilim adamları vardır. Francis Bacon tümevarım yöntemi ile, Galileo ise tümden gelim yöntemi ile önemli çalışmalara imza atmıştır. Kepler gezegenler sistemini açıklamış, Pascal olasılık kuramını, Descartes da kartezyen koordinat sistemini geliştirmiştir (Elmalı ve Dönmez, 2023: 35-36). Hobbes'un düşünce yapısındaki orijinalliği ise zamanının bilim anlayışını siyasal düzeni açıklarken kullanmasında yatmaktadır. Hobbes, insanların devletli ve devletsiz

davranış şekillerini, doğal nesnelere devinimi ile kıyaslamıştır. Ona göre fiziksel dünyanın temeli devinimdir. Bu, Skolastik felsefenin temelini oluşturan Aristocu telos (erek) anlayışının açık bir reddiyesiydi (Hobbes: 1928: 63-82).

Aristocu telos anlayışına göre her varlık için bir ereğe sahiptir. Bu, yetkinliğe yani tanrının kendisine dönme ereğidir. Evrendeki bütün devinim tanrıya ulaşmaya yöneliktir. Her varlık içindeki bu telostan dolayı yetkin amaçlara ulaşmaya çalışır, bu amaçla devinir. Yani devinimin kaynağı telostur. Olayların nedeni ise olayları harekete geçiren canlı ve cansız varlıkların içlerindeki ereklere. Bu nedenle olayları anlamak için maddi şeylere değil, bunları devinim için harekete geçiren teloslara bakmak gereklidir. Olayları, değişimleri kavrayabilmek için varlıkların özlerini, formlarını anlamak önemlidir (Ağaoğulları, 2009: 327). Aristocu telosta, cisimlerin için bir amacı olduğu ve bu amaca vardıklarında duracakları ilkesi benimsenir. Hobbes'a göre ise, nesnelere deviniminde için bir amaç yoktur. Tam tersine rastgele bir devinim vardır. Nesnelere devinimi ancak başka bir nesne tarafından engellendiğinde veya devinimini bu cisme aktardığında durur. Dolayısıyla devinim bir hedefe yönelik olmayıp kesintisizdir. Hobbes böylece dini ve metafizik kavramlara atıfta bulunmadan materyalist bir felsefe geliştirmiş; devleti ve toplumu ele alırken bu materyalist felsefeden ilham almıştır (Elmalı ve Dönmez, 2023: 35-38, 44; Furtun, 2005: 20).

Hobbes'un metodolojisini en çok etkileyen diğer iki yöntem, Padua Okulu'nun ayrıştırma (resolution) ve birleştirme (composition) yöntemi ve Öklit'in geometrik yöntemi olmuştur. Padua Okulu'nun ayrıştırma/ birleştirme metodolojisine göre bir şeyi anlamamanın en iyi yolu, onu oluşturan şeyleri önce parçalarına ayırmak sonra da tekrar birleştirmektir. Örneğin bir makinenin nasıl çalıştığı öğrenmek için önce bu makine parçalara ayrılmalı, bu parçaların nasıl çalıştıkları, birbiri ile olan etkileşimleri anlaşılmalı sonra da aslına uygun olarak yeniden yapılmalıdır. İnsan davranışları ile mekanik hareketlerin birbirine benzediğini savunan Hobbes, toplumu ve devleti anlamamanın, onu oluşturan insanları anlamaktan geçtiğini iddia etmiştir. Onun, insanı ve doğa halini açıklamaya çalışmasının nedeni Padua Okulu'nun bu ayrıştırma/birleştirme yöntemi olduğunu söyleyebiliriz (Hobbes, 2014: 10-11; Salihpaşaoğlu, 2013: 824-825; Zelyüt, 2012: 29).

Hobbes'un kullandığı diğer yöntem ise geometridir. Hobbes'a göre felsefenin (bilimin) en temel sorunu kavram karmaşasıdır. Bu karmaşadan kurtulmanın yolu ise kavramları açık bir şekilde tanımlamak ve bu doğrultuda kullanmaktır. Aksi taktirde anlamı kesin olmayan kavramlar bir insanın bataklıkta çirpinmasına benzer şekilde hareket ettikçe batmasına neden olur. Hobbes'un, Öklit'in yöntemini benimsemesi de bu nedendir. Öklit'in kesin tanımlardan yola çıkarak tartışmasız sonuçlara vardığını düşünen Hobbes da devleti ele alırken tartışmasız kavramları kullanıp kesin sonuçlara varmak istemiştir. (Salihpaşaoğlu, 2013: 824-825). Hobbes bu doğrultuda kendi teorisini inşa ederken kullanacağı kavramları açık ve net bir şekilde ifade etmeye çalışmıştır. Hobbes'un geliştirdiği insan doğası, doğa durumu ve doğal haklar kavramları sözkonusu bilim felsefesi anlayışının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır diyebiliriz. Hobbes'un bilim felsefesi anlayışını dikkate alarak sözkonusu kavramlar üzerinde düşünürsek Hobbes'un siyasal düzen anlayışını kavramamız kolaylaşacaktır.

4. HOBBS'UN SİYASAL DÜZEN ANLAYIŞININ KİLİT KAVRAMLARI: İNSAN DOĞASI, DOĞA HALİ VE DOĞAL HAKLAR

Hobbes, devletin oluşumunu açıklamaya başlarken metodolojisi gereği insanı ele alarak başlar. Leviathan'ın başlangıç bölümlerinde insan temel olarak bir tür hayvan olarak tanımlanır. Hobbes'a göre, insanları diğer hayvanlardan ayıran yönleri tutkuları ve aklidir. Ancak, insanın tutkuları, tıpkı hayvanlarda olduğu gibi, ona haz veren şeyleri elde etmeye

sevk ederken, acı verici şeylerden kaçınmaya teşvik eder. Bu tutkuların insanları bir şeyler elde etmeye teşvik edici olan şeylere arzu (apetite), bir şeylerden uzak durmaya yöneltilenlere ise kaçınma adı verilir. Hobbes, insanların tutkularını hayvani olarak karakterize etmesine rağmen bir tutku ile insanların hayvanlardan farklılaştığını iddia eder. Bu tutku meraktır, yani insanın bir şeyin neden ve niçin olduğunu bilmek istemesidir. (Yurdusev, 2006: 307; Zelyüt, 2012: 3). Ayrıca, Hobbes'a göre insanları hayvanlardan ayıran bir diğer unsur, öngörü sahibi olmaları ve ölümün farkında olmalarıdır. İnsan, ölümlü olduğunun bilincinde olan bir varlıktır. Bu farkındalık ise onu sürekli bir endişe içine sokar, bu ise ölümün geleceğine yönelik sürekli bir vesvesedir. Bu vesvese insanın sadece bugününü değil gelecekteki muhtemel korkularını da içerir. İnsan kendini korumak için güvenlik peşinde koşar. Ancak bunu sadece şimdi için değil gelecekte de elde etmek ister. İnsandaki bitmek bilmeyen bu arzu, sürekli bir şekilde kendini koruma arzudur (Ahrendorf, 2000: 580-581).

Hobbes'a göre yaşamın amacı mutluluktur (felicity). Hobbes, mutluluğa erdem ile ulaşılacağını iddia eden antik filozoflardan bu noktada ayrılır. Hobbes'a göre mutluluk, bir insanın farklı zaman dilimlerinde arzu ettiği şeyleri elde etmesi ve istemediği şeylerden kaçınmasıdır. Mutluluğu elde etmek için insanın ihtiyaç duyduğu şey erdem değil güçtür. İnsanların şimdi ve gelecekteki iyiyi elde etmesinde sahip olduğu araçlar güçtür. Bu nedenle insanlar, sadece ölümle sona eren sürekli bir güç elde etmek isteği ve arzusu ile doludur. İnsanları devinim içine sokan da bu bitmek bilmeyen güç peşinde koşma arzudur. Güç ise amaç değil mutluluk için sadece bir araçtır. Bu bağlamda Hobbes'un mutluluğu, Aristo'nun erdemli hayatı ile ulaştığı "eudomonía" (mutluluk) ile Aziz Augustinus'un imanlı bir hayat sonucu ulaşılan "salvation"dan (kurtuluş) farklıdır. Hobbes'un mutluluk anlayışı ahlaki veya aşkın bir anlayış yerine hedonist (hazcı) ve dünyevi bir mutluluk anlayışıdır (Açık Ders, 2014: 4-6).

Hobbes, insan psikolojisine ait bu düşüncelerini bilimsel bir temele dayandırmakla kalmaz, aynı zamanda ahlaki değerlerin kişiden kişiye değişmesini, iyi ve kötü gibi değer yargılarını da insana ait devinimlerle açıklamaya çalışır. Ahlaklılık için nesnel bir ölçütün olmaması görüşü, insanın arzuladığı şeylerin onun için iyi, kaçındığı şeylerin onun için kötü olduğu anlayışının kaçınılmaz bir sonucudur. Bu nedenle Hobbes, devletin olmadığı durumda iyi ve kötü anlayışının göreceli olduğunu savunmuştur. Sözkonusu göreceliğin yarattığı durumu nitелеmek için doğa hali kavramını kullanmıştır (Hobbes, 1928: 54-55, 79-80).

Hobbes'a göre doğadaki her şey sürekli bir devinim halindedir. Bu devinim bir başka kişi veya şey tarafından durduruluncaya kadar devam eder. Hobbes, devletin olmadığı bir ortamda doğal hak ve özgürlüğün aynı şey olduğunu, çünkü bir insanın devinimini sadece bir başkası durdurabileceği için her insan gücü yettiği ölçüde istediğini yapma veya yapmama hakkına sahiptir. Hobbes, doğanın insanların isteklerini engellemesinden ziyade diğer insanların isteklerimizi engellemesi konusu üzerinde durur. İnsan, arzu ve isteklerini gerçekleştirme peşinde koşan bir varlıktır. Ama insan, bu arzunun peşinde koşarken tek başına değildir. Diğer insanlar ile de rekabet etmek zorundadır. Hobbes'un insan doğasına ilişkin bu çıkarımları onu "doğa hali" (state of nature) dediği şeye götürür (Hempsher-Monk, 2004: 42-43; Arnhart, 2005: 196-197). Hobbes'un doğa hali analizinin temelinde insanların eşit olduğu vurgusu yatar (Williams vd., 2007: 135-136; Durkheim, 2012: 33-34):

İnsanlar doğuştan eşittir. Doğa, insanları, bedensel ve zihinsel yetenekler bakımından öyle eşit yaratmıştır ki, bazen bir başkasına göre bedence çok daha güçlü veya daha çabuk düşünebilen birisi bulunsa bile, her şey göz önüne alındığında, iki insan arasındaki fark, bunlardan birinin diğerinde bulunmayan bir üstünlüğe sahip olduğunu iddia etmesine yetecek kadar fazla değildir. Çünkü bedensel güç bakımından, en

zayıf olan kişi, ya gizli bir düzenle ya da kendisi ile aynı tehlike altında olan başkalarıyla birleşerek, en güçlü kişiyi öldürmeye yetecek kadar güçlüdür (Hobbes, 2007: 92).

Hobbes'un insanlar doğuştan eşittir varsayımının kaçınılmaz sonucu ise güvensizliğin ortaya çıkmasıdır. Amaçlarına ulaşmada yetenek açısından eşit olan iki insan birlikte elde edemeyecekleri aynı şeyi elde etmek isterlerse düşman olacaklardır. Bu nedenle arzularını gerçekleştirmek ve kendini korumak için rekabet halinde olduğu kişileri kontrol altında tutmak veya öldürmek isteyecektir. Bu güvensizlik ortamından ise savaş ortaya çıkmaktadır. Herhangi bir insan, kendisi için tehlike arz eden bir şeyden emin olabilmesi için bu tehdit unsurundan kurtulması gerekir. Bu tehdit unsurundan kurtuluncaya kadar, şiddetle veya hile ile mümkün olduğu kadar çok insanı kontrolü altına alması bir zorunluluktur (Hobbes, 2007: 93).

Hobbes, doğa halini savaş hali olarak nitelemektedir. "Devlet olmadıkça, herkes herkese karşı daima savaş halindedir. Buradan şu açıkça görülür ki, insanlar hepsini birden korku altında tutacak genel bir güç olmadan yaşadıkları vakit, savaş denilen o durumun içindedirler; ve bu savaş, herkesin herkese karşı savaştır." (Hobbes, 2007: 94). Bu savaş halinde, genel bir gücün bulunmaması nedeniyle adalet diye bir şey yoktur. Adalet ve adaletsizlik kavramları ne fiziksel ne de zihinsel yetilerdir (Daban, 2025: 79). Böyle olsalardı, tek başına olan bir insanın duyguları ve algıları gibi doğada var olması gerekirdi. Bu nedenle, sadece insanların toplum halinde yaşamaları durumunda adaletten veya yasalardan bahsedilebilir. Bu savaş halinde zor kullanma ve hile en önemli iki araçtır. Savaş halinin diğer kaçınılmaz sonucu, mülkiyet kavramı yani senin benim ayrımının olmamasıdır. Bu durumda bir insan, elindeki bir şeyi bir başkası gelip eline geçirinceye kadar sahip olabilir (Williams vd., 2007: 139; Hempsher-Monk, 2004: 43). Hobbes, savaş durumu olarak nitelediği doğa durumunu Leviathan'da şöyle tasvir etmektedir:

... Böyle bir ortamda, çalışmaya yer yoktur; çünkü çalışmanın karşılığı belirsizdir: ve dolayısıyla toprağın işlenmesine de yer yoktur; ne denizcilik; ne de deniz yoluyla ithal edilebilecek malların kullanılması; ne rahat yapılar; ne fazla güç gerektiren şeyleri kaldırmak ve taşımak için gereken şeyler; ne yeryüzü hakkında bilgi; ne zaman hesabı; ne sanat; ne yazı; ne de toplum vardır. Hepsinden kötüsü, hep şiddetli ölüm korkusu ve tehlikesi vardır; ve insan hayatı yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısa sürer (Hobbes, 2007: 94-5).

Hobbes, doğa durumunda kavganın insan doğasından kaynaklanan üç unsur nedeniyle ortaya çıktığını iddia etmektedir: Birincisi, rekabet; ikincisi, güvensizlik; üçüncüsü ise şan ve şereftir. Rekabet, insanları diğer insanların malları, eşleri, çocukları, hayvanları vb. şeylerini elde etmek için şiddet kullanmaya sevk eder. Güvensizlik; kendini ve sahip olduklarını korumak amacıyla insanı şiddet kullanmaya teşvik eder. Şan ve şeref ise, insanın doğrudan doğruya kendisine veya söz konusu kişi ile bağlantılı olan akraba, arkadaş, meslek, ünvan vb. şeylere yönelik bir aşağılama, hakaret hatta alaycı bir gülümseme nedeniyle şiddet kullanmaya yönelir (Arslanel ve Eryücel, 2011: 8). Hobbes'un çağdaşları ve onun yazdıklarını yorumlayanlar Hobbes'un insan tasvirinin karamsar olduğunu iddia etmektedir. Hobbes ise yaptığı tasvirin doğru olduğunu; bir insanın uyumadan önce kapısını kilitlemesi, yolculuğa çıkarken silahlanması ve kıymetli eşyalarını evde güvenli bir yerde saklaması gibi örnekleri vererek savunmuştur (Hempsher-Monk, 2004: 45).

Hobbes'a göre doğa durumunda doğal hukuk vardır. Ancak Hobbes'un doğal hukuka bakış açısı kendinden öncekilerden farklıdır. Hobbes'tan önceki doğal hukuk varsayımı, insanların ortak geleneklerinden yola çıkarak doğal hukuku tanımlamaya çalışır. Ancak Hobbes'a göre hangi adetlerin kabul edileceği veya hepsinin uygulanıp uygulanamayacağı konusunda bir uzlaşma olası değildir. İnsanları devinim içerisine iten sebepler farklı olduğu

için tek tip ve herkese uygulanabilecek kurallar bu bağlamda yoktur (Hempsher-Monk, 2004: 51).

Doğa durumunda herkesin her şeye hakkı olduğunu iddia eden Hobbes'a göre, insanların savaş halinde olmaları nedeniyle akıllarını kullanarak kendi varlıklarını korumaları ve diğerlerinin sahip oldukları şeyleri hatta onların bedenlerini bile elde etme hakları vardır. Bu nedenle sıradan bir insan ne kadar yetenekli ve güçlü olursa olsun, doğanın kendisine biçtiği ömrü yaşamasının garantisi yoktur (Hobbes, 2007: 96). İnsanı, bu savaş halinden çıkaracak, devleti ve toplumu kuracak olan yani savaş halinden barış haline geçişi sağlayacak unsurlar Leviathan'ın 13. bölümünün son pasajında yer almaktadır (Zelyüt, 2012: 33-34): "İnsanları barışa yönelten duygular şunlardır: ölüm korkusu, rahat bir hayat için gerekli şeyleri elde etmek arzusu ve çalışarak onları elde etme umudu. Akıl, insanların üzerinde anlaşabilecekleri uygun barış şartlarını gösterir. Bu şartlara Doğa Yasaları denir." (Hobbes, 2007: 96). Hobbes'a göre insan savaş halinden biraz akı sayesinde biraz da tutkuları ile kurtulabilir. Akıl ile ulaşılabilecek ilk doğal hukuk ilkesi, herkesin barışı elde etmek için çaba sarf etmesi gerektiği, bunun gerçekleştirilemediği durumlarda ise savaşın tüm unsurlarına ve araçlarına başvurması gerektiğidir. Birinci doğal hukuk ilkesinden ise ikinci doğal hukuk ilkesine varılır: "[B]ir insan, başkaları da aynı şekilde düşündüklerinde, barışı ve kendini korumayı istiyorsa, her şey üzerindeki bu hakkını bırakmalı ve başkalarına karşı, ancak kendisine karşı onlara tanıyacağı kadar özgürlükle yetinmelidir." (Hobbes, 2007: 97). Hobbes, bu iki doğal hukuk ilkesinden yola çıkarak toplum sözleşmesi için gerekli olan 17 doğal hukuk ilkesi daha oluşturmuştur (Arnhart, 2005: 202). Hobbes, sadece karnını doyurmaya çalışan sıradan bir insanın bile anlamasını ve benimsemesini sağlamak için bu doğal hukuk ilkelerinin hepsine basit bir mantık kurgulamıştır: Kendine yapılmasını istemediğin bir şeyi başkasına yapma (Williams vd., 2007: 146).

Üçüncü doğal hukuk ilkesi, adalettir. Hobbes'a göre insanlar yaptıkları ahitlere saygı duymalıdır. Yerine getirilmezse yapılan ahitler boş ve anlamsız sözlerdir. Ve herkesin her şeye hakkı olduğu için savaş hali hala devam eder. Daha önce bir antlaşma bulunmadığı için hiçbir hak devredilmemiştir. Bu durumda adalet/adaletsizlik gibi kavramlardan söz etmek zaten mantıklı değildir. Hobbes'a göre antlaşma yapıldıktan sonra ahitlere riayet etmek adalet, etmemek ise adaletsizliktir. Leviathan'ın 15. bölümünde Hobbes, adaletin ve mülkiyetin devletin kuruluşuyla başladığını ifade etmiştir: "...adil ve adil olmayan kavramlarından söz edilebilmesi için, ahit sahiplerinin uymamakla elde etmeyi beklediklerinden daha büyük bir cezanın korkusuyla, insanları ahitlerini ifa etmeye eşit olarak zorlayacak ve terk ettikleri evrensel hakkı telafi etmek üzere karşılıklı sözleşmeyle edindikleri mülkiyeti koruyacak bir zorlayıcı güç gereklidir; ve devletin kurulmasından önce böyle bir güç yoktur." (Hobbes, 2007: 106). Hobbes, ortaya koyduğu veya var olduğunu iddia ettiği söz konusu doğal hukuk ilkelerini keşfeden insanlar arasında bir toplum sözleşmesinin yapılacağını ifade etmiştir. Hobbes, böylece doğal hukuk ilkelerini devletin kuruluşunu meşrulaştıran ilkelere dönüştürmüştür.

5. TOPLUM SÖZLEŞMESİ VE DEVLETİN ORTAYA ÇIKIŞI

Hobbes, insanların akıl ve tutkuları yardımıyla ulaştıkları doğal hukuk ilkeleri sayesinde doğa durumundan aralarında bir sözleşme imzalayarak ve devleti kurarak çıkabileceklerini ifade etmiştir. Hobbes, devletin nasıl ortaya çıktığını tarihsel olarak açıklamak amacıyla değildir. Tarihte böyle bir sözleşmenin yapıldığını iddia etmemiş; böyle bir sözleşmenin koşullarını detaylı bir şekilde ele almamıştır. Hobbes, bu nedenle Leviathan'da devletin kuruluşunu derinlemesine anlatmamıştır. Siyasal düzenin çökmemesi

için insanların devlete yönelik tutum ve davranışları ile egemenin hak ve yükümlülüklerini belirtmeye çalışmıştır. Hobbes'un amacı, kurulmuş olan bir devlette egemen ile uyruklar arasındaki ilişkilerin nasıl olduğunu açıklamak, böylece barışın devam edebileceği bir ortamı oluşturmaktır (Zabcı, 2013: 440).

Hobbes'a göre, İnsanları diğerlerinin saldırılarından koruyacak, refah içerisinde yaşamasına uygun bir ortam hazırlayacak bir gücün yani devletin (commonwealth) kurulması için insanların kendi yetki ve güçlerini bir kişiye ya da meclise devretmelerini gereklidir. Bu amaçla insanlar bir araya gelerek şöyle bir antlaşma yapacaklardır (Göze, 2013: 480): "... herkes herkese, senin de hakkını ona bırakman ve onu bütün eylemlerinde aynı şekilde yetkili kılman şartıyla, kendimi yönetme hakkımı bu kişiye veya heyete bırakıyorum..."(Hobbes, 2007: 130). Hobbes, bu sözleşme ile birleşen topluluğun oluşturduğu yapıya Eski Ahit'te yer alan bir canavar olan Leviathan, latince Civitas adını verir. Ona göre, barış ve savunmamızı sağlayan devlet böyle ortaya çıkmıştır. Hobbes, devleti tasvir ederken ölümlü Tanrı ifadesini kullanır. Ölümlüdür, çünkü insanların bir araya gelmeleriyle oluşturulmuş yapay bir varlıktır. Devlet Tanrı gibidir, çünkü insanların ona verdiği yetkiler "mutlak, bölünmez ve ebedidir" (Skinner, 2018: 189-191).

Hobbes, Aristo'nun toplumun doğal bir varlık olduğu fikrine katılmamaktadır (Durkheim, 2012: 32-33). Hobbes'un doğa halindeki insan tasviri ve doğa halini savaş hali olarak nitelemesi ve insanların bu savaş halinden akılları ve tutkularını kullanıp devleti kurarak çıkması, devletin yapay olduğunu göstermektedir. (Tannenbaum ve Schultz, 2013: 206). Hobbes'un Leviathan kitabının kapağında ülkenin ufkundan yükselen bir kralın resmi yer almaktadır. Kralın bir elinde kılıç diğer elinde ise meşale vardır. Resme yakından bakıldığında kralın pek çok insanın bir araya gelmesiyle oluştuğu görülmektedir. Hobbes, buradaki figür ile devletin yapay bir insan (artificial man) olduğunu ve onu oluşturan insanların aralarında yaptığı bir sözleşme ile ortaya çıktığını anlatmaya çalışmıştır (Hobbes, 2007: 496). Bu, aynı zamanda "beden politikası"dır (body politic). Beden politikası; bir ulusun, devletin veya toplumun insanların kollektif olarak organize olmuş vatandaşlar topluluğu olarak düşünmektir (Pektaş, 2022: 126, Hobbes, 1928: 81). Leviathan'ın kapağındaki resim, beden politikasının iyi bir örneğidir. Hobbes, bu resimde iki beden birleşip bütünleşmesini tasvir etmiştir. İnsanlar birbirinden bağımsız olarak bir sistemin parçası değil bir bütün olarak bir formu yani devleti oluşturmaktadır. Bu anlamda bütün, onu oluşturan parçaları yansıtmaktadır. Bu metafor, devletin doğal bir varlık olmadığını, onu oluşturan insanların kasıtlı eylemleri ile ortaya çıkmış yapay bir varlık olduğunu ifade etmektedir (Rasmussen ve Brown, 2005: 475; Özlük, 2014: 95-97).

Hobbes, insanların sözleşme ile oluşturduğu bu yapıda haklarını devrettiği kişi veya kişiler topluluğuna egemen adını vermiştir. Egemen dışında devleti oluşturan herkes ise uyruktur (Hobbes, 2007: 130). Sözleşmenin tarafı olan uyruklar eşittir. Uyrukların aralarında anlaşarak yetkilendirdiği egemen ise sözleşmenin tarafı değildir. Bu nedenle egemen ile onu oluşturan uyruklar arasındaki ilişkilerde eşitsizlik vardır (Zabcı, 2013: 442).

Hobbes, devletlerin iki şekilde kurulabileceğini yani egemenliğin iki farklı yoldan elde edilebileceğini savunmaktadır: Devletler ya insanların aralarında bir sözleşme yapmasıyla kurulur ya da var olan bir hükümdarlığın fethedilmesiyle veya edinilmesiyle kurulur. Hangi yolla kurulursa kurulsun her iki devletin varlığının devamı için de anlaşma ve uzlaşma elzemdir. Hobbes'a göre, insanların kurmuş olduğu yapay bir varlık olan devletin siyasal düzeni, sadece bu sözleşme ile sağlanabilir (Hempsher-Monk, 2004: 58; Hobbes, 2007: 131-132; Arnhart, 2005: 203; Coplestone, 1998: 49).

Hobbes'a göre ister kurulma yoluyla ister edinilme yoluyla kurulmuş olsun, egemenler aynı haklara sahiptir. Hobbes, sözleşme ile egemene verilen hakları şöyle sıralamaktadır: "Uyruklar hükümet şeklini değiştiremezler... Egemen güçten vazgeçilemez... Hiç kimse, çoğunluk tarafından belirlenen egemenin kuruluşuna, adaletsizlik etmeden karşı gelemez... Egemenin eylemleri uyruklar tarafından eleştirilemez... Egemenin yaptığı hiçbir şey, uyruk tarafından cezalandırılmaz... Uyruklara hangi düşüncelerin öğretileceğine egemen karar verir." (Hobbes, 2007: 131-134).

Hobbes'un egemeni efektif otoriteye sahiptir ve bu nedenle egemenlik ne karma hükümet ne de özerk bir kilise ile paylaşamaz. Yöneten tek olmalıdır. Eğer birden fazla egemen olursa hizipleşmeye ve iç savaşa neden olabilir. Ancak Hobbes'a göre egemenlik mutlak değildir. Devletin egemenliği sadece diğer devletler var diye sınırlı değildir, aynı zamanda temelini oluşturan sözleşme nedeniyle de sınırlıdır. Eğer bir egemen bireysel doğal hakları korumayı sağlayamıyorsa veya bu hakların ihlalini emrediyorsa bireyin itaatsizliğe hakkı vardır (Skinner, 2018: 68-70, 172, 184).

Hobbes'un Leviathan'ı yazmasının gayesinin, siyasal düzenin gerçekte nasıl işlediğini iç savaşın karmaşası içinde yaşayan topluma göstermek olduğu iddia edilebilir. Hobbes'a göre egemenin şiddet tekeli tek başına siyasal düzeni sağlayamaz. İnsanlar niçin devletin olması gereken şekilde düzenlenmesi gerektiğini anlarsa egemeni meşru otorite ve kararlarını da adil olarak görmeye devam ederler. Böylece, siyasal bir düzen kurulmuş olur. Leviathan'ı, açık bir şekilde bu anlayışı yaygınlaştırma girişimi olarak yorumlayabiliriz. Hobbes, böylece devletin siyasal düzenini meşrulaştırmak ve güçlendirmek amacındadır (Williams, 1996: 220; Trainor, 1977: 89-90). Hobbes'un sözkonusu niyetini gören Uluslararası İlişkiler teorisyenleri, benzer bir bakış açısıyla devletler arasındaki düzen(sizli)ği açıklamaya çalışmışlardır.

6. HOBBS VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Bull'a göre, Hobbes'un zengin felsefe malikanesinde devletler arası ilişkiler için söyledikleri bir dolabın çekmecesini doldurmaz. Ancak bu, Hobbes'un devletler arası ilişkileri önemsemediği anlamına gelmez. Hobbes, Thucydides'in Peleponezya Savaşları Tarihi'ni Latince'den İngilizce'ye, Bacon'ın "Kralların Gerçek Büyüklüğü" adlı makalesini de Latince'ye çevirmiştir. Hobbes'un zamanında, günümüzde de olduğu gibi, iç savaşlar ve devletler arası ilişkiler birbiri ile yakından ilişkiliydi. İç savaşlar dış istilalar için fırsatlar sağlamıştır. Dini asiller devlet ötesindeki güçler ile bağlantılara sahipti. İngiliz İç Savaşı da bunun istisnası değildir. Hobbes, İç Savaş anlattığı Behemoth adlı eserinde bu durumu ifade eder. Ona göre İç Savaş kışkırtanlar arasında "Papaçılar" Roma'ya; Presbiteryenler İskoçya'ya; Londra şehri ve üniversiteler de Benelüks ülkelerine bel bağlamıştı (Bull, 1981: 717-719; Behemoth: 2020: 46-49).

Hobbes, devletler arası ilişkiler hakkında pek yazmasa da onun bazı pasajları, realist yorumlamalarda adının geçmesine kısmen katkıda bulunmuştur. İlk olarak, Leviathan'ın meşhur 13. bölümünde, Devletler arasındaki doğa halini savaş hali olarak nitelemiştir. (Yurdusev, 2006: 305).

Rastgele, insanların bir diğerine karşı savaş durumunda buldukları bir dönem hiç olmamasına rağmen; bütün dönemlerde, krallar ve hükümlerlik sahibi kişiler, bağımsız oluşları nedeniyle, sürekli kıskançlık içinde olup birbirlerine silahlarını doğrultmuş gözlerini dikmiş gladyatörler gibidirler; yani krallıklarının sınırlarına kalelerini, ordularını ve topraklarını dikmişler ve komşularına sürekli casuslar göndermişlerdir; bu bir savaş duru[m]udur (Hobbes, 2007; 95).

İkinci olarak, hem Hobbes'un kendisi hem de Hobbes'un yazılarını realist yorumlayanlar, uluslararası ilişkileri savaş hali olarak kabul ederler. Bireyler arasında var olan

doğa halinin, devletler arasında da olduğunu savunarak devletler ve insanlar arasında bir analogi yaparlar. Bu analogiye ilişkin olarak, Hobbes metinsel desteği de vermiştir. Leviathan'ın 21. bölümünde, Tebaaların Özgürlüğü başlığı altında, Hobbes devletlere de bireylerin Leviathan kurulmadan önceki haklarını atfetmiştir (Yurdusev, 2006: 305). Devletler ile insanlar arasında ve doğa hali ile uluslararası ilişkiler arasındaki bu analogi, Hobbes'tan esinlenen realist yazarların amentüsü haline gelmiştir diyebiliriz:

Nasıl ki, efendisiz insanlar arasında, herkesin komşusuna karşı sürekli savaşı varsa; oğula geçecek veya babadan gelecek miras yoksa; mallar ve topraklar üzerinde mülkiyet yoksa; güvenlik de yoksa; sadece, tek tek her insanda tam ve mutlak bir özgürlük varsa; birbirine bağlı olmayan devletlerde de, her devlet ... yani onu temsil eden kişi veya meclis kendi çıkarına en uygun bulduğu şeyi yapmak için mutlak bir özgürlüğe sahiptir (Hobbes, 2007: 158).

Bull'a göre, Hobbes Thucydides'i sadece sebepsiz korku bağlamında değil aynı zamanda gelecekteki güvensizlik konusunda da takip etmektedir. Devletleri harekete geçiren temel güdü bu gelecekteki güvensizliği ortadan kaldırmaktır. Bu güdü belli bir zamanda bazı devletleri etkileyen bir güdü olmayıp tüm zamanlarda tüm devletleri etkileyen bir güdüdür. Bu nedenle devletler, Peleponezya Savaşı'nda Spartalıların ve Atinalıların da davrandığı gibi, önleyici veya saldırgan savaşlar peşinde koşmaktadır. Bull'a göre, bu sahip olduğumuzu koruma duygusu, sahip olmadığımızı elde etme arzusundan daha fazla, tüm insanlığı daimî ve bitmek bilmeyen bir güç üstüne güç elde etme arzusuna sevk etmektedir. Aynı şekilde, devletleri de daha fazla güç elde etmek için harekete geçiren, ideoloji farklılıkları veya materyal çıkarları elde etme çatışması değil, bu korku güdüsüdür. Daha fazla güç elde ederek güvenliğini sağlama, aynı amacı hedefleyen devletleri savaşa yönlendirmektedir (Bull, 1981: 721-722).

Hobbesçu bakış açısından yorumlandığında, devletleri kontrol altında tutacak ortak bir egemen olmadığı için uluslararası arenada ne adalet vardır ne de adaletsizlik. Devletler arasındaki anlaşmazlıklarda karar verecek bir üst otorite olmaması bağlamında anarşik bir uluslararası sistem vardır. Hobbes'un doğa durumundaki insan tasviri ile uluslararası politikadaki devlet arasında yapılan bu analogi nedeniyle Hobbes'un adı ve anarşi kavramı, uluslararası ilişkilerdeki tartışmalarda sıklıkla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Hobbesçu uluslararası politika vizyonunun uygunluğu, pek çok nesil tarafından benimsenen genel bir retorik ve analitik mihenk taşı olarak yararlanılmıştır (Williams, 1996: 213; Boucher, 1998: 145). Hobbes'un yaygın realist yorumları, doğal hukukun ilk ilkesinin (barış mümkün değilse savaşın zorunlu bir araç olduğu) ilk kısmının uluslararası ortamda mümkün olmadığı, yani anarşi durumunda barışın elde edilemez olduğu ve bu nedenle savaşın ve anarşinin kaçınılmaz olduğu vurgusu üzerinde temellenmiştir (Gallarotti, 2008: 173-174). Anarşi, kelime anlamı olarak bir hükümetin (siyasal bir otoritenin) yokluğu demektir (Apperly, 1999: 166). Uluslararası ilişkilerde anarşi ise, kendilerinin üzerinde bir üst otoritenin, bir dünya devletinin olmadığını kabul eden devletlerin varlığının doğal bir sonucudur. Devletlerin doğa halinde ilişkiler çatışmaları yürütülür. Çatışmaları ise haklı olan değil güçlü olan kazanmaktadır. Bu yüzden uluslararası ilişkiler hem bir dünya devletinin olmaması bağlamında anarşıktır hem de anlaşmazlıkların nihai çözüm mercisi savaşlar olduğu için anarşıktır (Carr, 2015: 238-240).

Bireyler arasındaki doğa durumundan devlet kurularak çıkılabildiğine göre Hobbesçu mantığı genişletip devletler arası ilişkilere uygulama konusu gündeme gelmektedir (Boucher, 1998: 161). Bireyler, aralarındaki anarşi ortamından devleti kurarak çıkabilir. Aynı şekilde devletler arası anarşi de ancak bir dünya hükümeti kurulursa ortadan kalkabilir (Donnelly, 2004: 15). Ancak Hobbes, bireyler arasındaki savaş durumunu sona erdirecek bir Leviathan önerirken, devletler arası savaş halini sona erdirecek bir Leviathan önermemiştir. Hobbesçu

realist yazarlar Hobbes'un bir dünya devleti öne sürmemesini onun bir eksikliği olarak görürler (Stanlick, 2006: 552-553). Diğer taraftan, Hobbes'un bir dünya devleti öne sürmemesini destekleyen yorumlar da vardır (Wind, 1997: 262). Boucher'a göre Hobbes, Hobbes'un Uluslar Hukuku (Law of Nations) adını verdiği bir durumda (Hobbes, 2014: 188-189) devletler birbirleriyle ilişkilerini sürdürdüklerini söylemiştir. Ona göre, Uluslar Hukuku, doğal hukuktan başka bir şey değildir. Korku ve rahat bir yaşam için duyulan arzu aklın dikteleri ile birleşince devletler arası doğa hali herkesin herkese karşı olduğu bir savaş hali olmaktan çıkmaktadır (Boucher, 1998: 161).

Kratochwil'e göre, bireyler arasındaki Leviathan durumunda, doğa halini terk etmeye ilişkin herkesin olumlu ve olumsuz güdüleri vardır -rahat bir yaşam arzusu ve korkunç bir ölüm korkusu. Ancak Hobbes farkına varmıştır ki bu güdülerin hiç birisi devletleri doğa halini terk etmeye sevk edecek kadar güçlü değildir. İş bölümünden elde edilen faydaların çoğu bir devlet kurularak (olumlu güdü) elde edilebilmektedir. Ayrıca devletler dehşetli bir ölüm korkusunun yarattığı olumsuz güdünün üstesinden de gelebilmektedir. Devletler, kendi varoluşlarını güvence altına almasını engelleyen bireylerin zayıflıklarına sahip değildirler. En güçlü kişi bile biraz uyumak zorundayken ve böylece üstesinden gelinebilirken bir topluluk, üyelerinin güvenliğini sağlamak için nöbet tutabilmektedir. Kratochwil'e göre bu yüzden, devletler arası ilişkilerin gerçekliği herkesin herkese karşı olduğu savaş halinden oldukça farklıdır (Kratochwil, 1995: 3).

Donnelly'e göre de Hobbes'un bir dünya devleti öne sürmemesinin nedeni rasyonalistlerin bakış açısına benzerdir. Ona göre, kusurlu ve etkisiz bir yönetim dahi genellikle vatandaşlarının yaşam ve mülkiyet güvenliğini büyük ölçüde sağlamaktadır. Bu, uluslararası anarşi durumunun yerini uluslararası hükümetin alması yönündeki baskıları dramatik biçimde azaltmaktadır. Donnelly bu yüzden, uluslararası anarşinin, dahili anarşiden daha çok tahammül edilebilir bir şey olarak görüldüğünü savunmaktadır (Donnelly, 2013: 54-55). Üstelik doğa durumundaki bireyler, bir üst otorite olarak Leviathan'ı oluşturdukları zaman da varlıklarını sürdürebilirlerken devletler bir dünya devleti oluşturduklarında varlıklarını kaybedeceklerdir (Yurdusev, 2011: 47).

Uluslararası İlişkilerde (IR), Thomas Hobbes'un siyasal düzen anlayışının, realist anlayışın temelini sağladığı genel olarak kabul edilmektedir. Hobbes, devletler arası ilişkiler hakkında pek yazmasa da Uluslararası İlişkilerde realizm olarak bilinen teoriyi açıklayan tüm çalışmalarda Thucydides ve Machiavelli ile birlikte ismine sıklıkla atıf yapılmaktadır (Ersoy, 2014: 160-9). Hobbes, uluslararası politikayı devletler arasında güç için verilen mücadele olarak tanımlayan realist geleneğe itici bir güç sağlamıştır. Hobbes'un; E.H. Carr, Reinhold Niebuhr, Hans Morgenthau, Herbert Butterfield gibi pek çok yazar üstünde derin etkisi olmuştur (Bull, 1981: 719-720). Hobbes'un fikirleri ile 20. yüzyılın akademisyenlerinin yazdıkları arasında paralellikler vardır. Mesela, R. N. Berki, Machiavelli'den Hobbes'a ve Thompson'dan Morgenthau'ya reel politikte bir sürekliliğin varlığından bahsetmektedir. Wight ise Leviathan ile Carr'ın eseri "20 Yıllık Kriz" in temel argümanlarının benzer olduğunu iddia etmektedir. Benzer şekilde Hedley Bull, Hobbes'un görüşlerinin Carr, Niebuhr, Morgenthau ve Butterfield'in yazılarında parlatılıp tekrar sunulduğunu savunmaktadır. Buna benzer pek çok örnek verilebilir. Kısaca, Yurdusev'in de vurguladığı gibi IR öğrencileri arasında Hobbes'un realist ekolün öncülerinden biri olduğu genel kanısı hakimdir (Yurdusev, 2006: 306).

7. SONUÇ

Hobbes'u zamanının bilim adamlarından ayıran yönü, döneminin modern bilim anlayışını siyasal olayları açıklarken kullanmasıdır. Özellikle Padua Okulu'nun "parçalama ve birleştirme" yöntemi ve Öklit'in geometrik yöntemini kullanarak yazdığı eseri Leviathan, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler disiplinleri açısından sıklıkla atıfta bulunulan bir eserdir. Hobbes'u farklı kılan diğer bir özelliği ise zamanının siyaset teorilerini kökten sarsan toplum sözleşmesi fikridir (Kardeş, 2021: 60-62). Kralların kutsal hakkı teorisine göre, iktidarın kaynağı Tanrı olarak kabul ediliyordu. Kral'ın tüm yetki ve otoritesi de Tanrıdan kaynaklandığı için sorgulanamazdı. Hobbes ise siyasetin Tanrının yarattığı doğanın bir parçası olmadığını, insanların oluşturduğu yapay bir varlık olan devletin de insanların doğa halinden kurtulmak için bir sözleşme ile oluşturulduğunu iddia etmiştir. Hobbes, ayrıca mutlak bir egemen tasavvuru nedeniyle parlamento taraftarları tarafından da şiddetli eleştirilere maruz kalmıştır. Bu nedenle Hobbes hem kraliyet yanlılarından hem parlamento taraftarlarından hem de materyalist metodolojisi nedeniyle Katolik kilisesinden tepki almıştır (Lamprecht, 1940; Skinner, 2005: 165-169).

Hobbes, modern politikayı da şekillendirmiştir. Uluslararası İlişkilerdeki realist teorinin esin kaynaklarından biridir. Hobbes, Thucydides ve Machiavelli ile birlikte realist teoriyi ele alan kitaplarda ismi zikredilen bir şahıstır. Hobbes'un doğa hali ve savaş hali kavramları Uluslararası İlişkilerde devletler arası ilişkileri açıklarken sade ve kullanışlı bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Hobbes'un insanlar arasındaki doğa hali tasvirinden yola çıkan realistler, devletler arası ilişkilerde benzer bir durumun var olduğunu iddia etmektedir.

Realist geleneğin, Hobbes'un bireyler arasındaki doğa hali ile devletler arasındaki uluslararası ilişkiler analogisi, Hobbes'un adının ve anarşi kavramının, Uluslararası İlişkilerde neredeyse eş anlamlı olmasına neden olmuştur. İnsanlar, devletin kurulmasından önce bir anarşi ortamında yaşarken devleti kurarak bu durumdan çıkmışlardır. Realist gelenek, Hobbes'un devletler arası anarşiyi sona erdirecek bir dünya Leviathan'ı önermemesini onun teorisinin eksikliği olarak dile getirmektedir. Diğer taraftan Hobbes, devletler arası ilişkileri doğa hali olarak niteler ama bu bireyler arasındaki gibi bir savaş durumu değildir. Hobbes'a göre bireylerin uyması gereken doğal hukuk ilkeleri gibi, devletlerin de doğal hukuk ilkeleri vardır ve Hobbes buna Ulusların Hukuku adını verir. Ayrıca, en kötü yönetimin bile vatandaşların çıkarlarını koruyabilmesi nedeniyle devletler arası anarşi, bireyler arası anarşiye oranla daha katlanılabilir. Bu gerekçe ile rasyonalist ve inşacı yazarlar bireylerin aralarında bir sözleşme ile devleti kurduklarında varlıklarını devam ettirirken devletlerin bir dünya hükümetinin kurulması ile kendi varlıklarına sona erdirecekleri gerekçesini öne sürerek realistlerin sözkonusu görüşüne karşı çıkmışlardır.

Kaynakça

Açık Ders (2025). 5. Hafta, Sosyal sözleşme teorileri 1: Thomas Hobbes, <https://acikders.tuba.gov.tr/pluginfile.php/1356/course/section/635/5.Hafta%20-%20Sosyal%20Sözleşme%20Teorileri%20I%3B%20Thomas%20Hobbes.pdf>, Erişim Tarihi: 05.02.2025.

Ağaoğulları, M. A. (2009). Kent devletinden imparatorluğa. 6. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

Ahrendorf, P. J. (2000). The fear of death and the longing for immortality: Hobbes and Thucydides on human nature and the problem of anarchy. *The American Political Science Review*, 94 (3), 579-593.

Apperly, A. (1999). Hobbes on democracy, *Politics*, 19 (3), 165-171.

- Arnhart, L. (2005). Siyasi düşünce tarihi: Plato'dan Rawls'a. 2. Baskı, (Çev. A. K. Bayram). Ankara: Adres Yayınları. (Orijinal yayın tarihi, 2003)
- Arslanel, M. N. ve Eryücel, E. (2011). Modern devlet anlayışının felsefi temelleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2), 1-20
- Boucher, D. (1998). Political theories of international relations: From Thucydides to present. New York: Oxford University.
- Bull, H. (1981). Hobbes and the international anarchy. *Social Research*, 48 (4), 717-738.
- Çapar, S. ve Yıldırım, Ş. (2012). Hobbes ve Locke'un devlet düşüncesine katkıları. *Türk İdare Dergisi*, (474), 77-102.
- Carr, E. H. (2015). Yirmi yıl krizi: 1919-1939. (Çev. C. Cemgil). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Orijinal yayın tarihi, 1981)
- Chou, C. (2013). A pseudo dichotomy: Hobbism and Kantianism in political philosophy. *Political Studies*, 61 (4), 799-815.
- Coplestone, F. (1998). Felsefe tarihi: Hobbes, Locke. (Çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi. (Orijinal yayın tarihi, 1959)
- Daban, C. (2025). Siyasal fikirler ışığında Uluslararası İlişkileri etkileyen düşünürler: Niccolò Machiavelli örneği. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (34), 75-89.
- Donnelly, J. (2004). Realism and international relations. Cambridge: Cambridge University Press.
- Donnelly, J. (2013). Realizm. Burchill, S. vd. (Ed). *Uluslararası İlişkiler Teorileri içinde* (49-80), 2. Baskı, (Çev. A. Aslan ve M. A. Ağcan). İstanbul: Küre Yayınları. (Orijinal yayın tarihi, 2009)
- Durkheim, E. (2012). Hobbes üzerine, Marcel Mauss'un ders notlarından düzenlenmiştir. 1. Baskı, (Çev. M. Odabaş). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım. (Orijinal yayın tarihi, 2011)
- Elmalı, O. ve Dönmez, N. (2023). Thomas Hobbes'un siyaset kuramı. İstanbul: Arı Sanat Kitabevi.
- Ersoy, E. (2014). Realizm. Gözen, R. (Ed). *Uluslararası ilişkiler teorileri içinde* (159-187), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Furtun, A. (2005). Thomas Hobbes ve doğa kanunları. 1. Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Gallarotti, G. M. (2008). More revisions in realism: Hobbesian anarchy, the tale of the fool and international relations theory. *International Studies*, 45 (167), 167-192.
- Göze, A. (2013). Siyasal düşünceler ve yönetimler. 14. Baskı, İstanbul: Beta.
- Güriz, A. (1955). Hobbes, şahsiyeti ve fikirleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (1-2), 298-315.
- Hempsher-Monk, I. (2004). Modern siyasi düşünce tarihi: Hobbes'tan Marx'a büyük siyasi düşünürler. 1. Baskı, (Çev. N. Arat vd.). İstanbul: Say Yayınları. (Orijinal yayın tarihi, 1992)
- Hobbes, T. (1928). Elements of law, natural and politic. Cambridge: Cambridge University Press.

- Hobbes, T. (2007). Leviathan veya bir din ve dünya devletinin içeriği, biçimi ve kudreti. 12. Baskı, (Çev. S. Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal yayın tarihi, 1977)
- Hobbes, T. (2014). Elementa philosophica de cive (yurttaşlık felsefesinin temelleri). çev. Cihan Deniz Zarakolu, İstanbul: Belge Yayınları.
- Hobbes, T. (2020). Behemoth ya da İngiltere iç savaşının içyüzü. (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Kardeş, M. E. (2021). Çağımız ve Thomas Hobbes. İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları.
- Knutsen, T. L. (2015). Uluslararası ilişkiler teorisi tarihi. (Çev. M. Özay). İstanbul: Açılım Kitap.
- Krasnoff, L. (2012). Voluntarism and conventionalism in Hobbes and Kant. *Hobbes Studies*, 25, s. 43-65.
- Kratochwil, F. (1995). Rules, norms and decisions: On the conditions of practical and legal reasoning in international relations and domestic affairs, New York: Cambridge University Press.
- Lamprecht, S. P. (1940). Hobbes and Hobbism. *The American Political Science Review*, 34 (1), 31-53.
- Martinich, A.P. (2013). Thomas Hobbes. (Çev. A. Terzi). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal yayın tarihi, 1999)
- Özlük, E. (2014). Uluslararası ilişkilerde devlet: tanım, teori ve devlet istisnacılığı. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Pektaş, U. (2022). Uluslararası ilişkilerde inşacılık: kökeni, temel kavramları ve tartışmaları. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Pektaş, U. (2024). Uluslararası ilişkiler teorilerinde siyasal düzenin doğallığı: Leo Straussçu bir analiz. *İmgelem*, 15, 477-508.
- Prokhovnik, R. (2005). Hobbes's artifice as social construction. *Hobbes Studies*, 18, s. 74-94.
- Rasmussen, C. ve Brown, M. (2005). The body politic as spatial metaphor. *Citizenship Studies*, 9 (5), 469-484.
- Roskin, M. G. (2021). Çağdaş devlet sistemleri: Siyaset, coğrafya, kültür. 10. Baskı, (Çev. B. Seçilmişoğlu). Ankara: Adres Yayınları. (Orijinal yayın tarihi, 2007)
- Rumelili, B. (2020). Integrating anxiety into international relations theory: Hobbes, existentialism, and ontological security. *International Theory*, 12, 257-272.
- Salihpaşaoğlu, Y. (2013). Mutlak monarşiye laik savunma: Tevratın canavarı Leviathan. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62 (3), 819-823.
- Sander, O. (2007). İlk çağlardan 1918'e siyasi tarih. 16. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Şenel, A. (2013). Siyasi düşünceler tarihi, tarih öncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda toplum ve siyasal düşünüş. 4. Baskı, Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Skinner, Q. (2004). Vision of politics: volume 3, Hobbes and civil science. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skinner, Q. (2005). Hobbes on representation. *European Journal of Philosophy*, 13 (2), 155-184.

- Skinner, Q. (2018). Hobbes ve cumhuriyetçi özgürlük. (Çev. A. E. Zeybekoğlu). Ankara: Dost Kitabevi. (Orijinal yayın tarihi, 2008)
- Skirbekk, G. ve Gilje, N. (2017). Antik Yunan'dan modern döneme felsefe tarihi. (Çev. E. Akbaş ve Ş. Mutlu). İstanbul: Kesit Yayınları. (Orijinal yayın tarihi, 2001)
- Stanlick, N. A. (2006). A Hobbesian view of international sovereignty. *Journal of Social Philosophy*, 37 (4), 552-565.
- Strauss, L. (1965). Natural right and history. 5th edition, Chicago: University of Chicago Press.
- Tannenbaum, D. G. ve Schultz, D. (2013). Siyasi düşünce tarihi: Filozoflar ve fikirleri. 8. Baskı, (Çev. F. Demirci). Ankara: Adres Yayınları.
- Trainor, B. T. (1977). Hobbes on political allegiance and obligation. *Politics*, 12 (1), 89-97.
- Williams, H. vd. (2007). Uluslararası ilişkiler ve siyaset teorisi üzerine bir derleme. (Çev. A. Günalp vd.). Ankara: Poenix.
- Williams, M. C. (1996). Hobbes and international relations: A reconsideration. *International Organization*, 50 (2), 213-236.
- Wind, M. (1997). Nicholas G. Onuf: The rules of anarchy. Neuman, I. B. & Weaver, O. (Ed). *The Future of International Relations: Masters in Making in* (254-289), London: Routledge.
- Yurdusev, A. N. (2006). Thomas Hobbes and international relations: From realism to rationalism. *Australian Journal of International Affairs*, 60 (2), 305-321.
- Yurdusev, A. N. (2011). Uluslararası ilişkiler öncesi. Dağı, İ. D. vd. (Ed). *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar* içinde (15-55). 13. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zabcı, F. (2013). Thomas Hobbes: Devlet ya da 'ölümlü Tanrı'ya övgü. Ağaoğulları, M. A. (Ed). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* içinde (427-455), 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zelyüt, S. (2012). Dört adalı: Hobbes, Locke, Berkeley, Hume. 3. Baskı, Ankara: Doğu Batı.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde BİİBFAD Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.

Çıkar Beyanı: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Teşekkür: Gösterdikleri yoğun ilgi ve emeklerinde dolayı BİİBFAD Dergisi Editör Kurulu'na ve sağladıkları katkılarında dolayı hakemlere teşekkür ederim.

Hobbes's Understanding of Political Order and Its Impact on International Relations

Extended Abstract

The English philosopher Thomas Hobbes is one of the most important figures who shaped the social, political and academic worlds of his time and influenced the present. What distinguishes Hobbes from the scientists of his time is his use of the modern scientific understanding of his time to explain political events. In particular, his work *Leviathan*, which he wrote using the Padua School's "resolution and combination" method and Euclid's geometric method, is a frequently cited work in Political Science and International Relations. Another distinctive feature of Hobbes is his idea of the social contract, which radically shook the political conventions of his time.

Hobbes' understanding of political order in his social contract theory is a sharp rejection of the "natural political order" that dominated the Middle Ages. According to the understanding of natural political order, which is based on Aristotle's concept of *zoon politicon*, political order emerges spontaneously without the need for any order-establishing person or group. According to Hobbes, the political order did not arise spontaneously like the order in nature nor was it revealed to human beings by God. Political order, i.e. the state, is a human product. Hobbes used the term artificial man for this reason when defining the state.

Although Hobbes did not write much about international relations in his works, his observations on what happens in the absence of a state have greatly influenced the discipline of International Relations, especially the realist theory. Hobbes' concepts of the state of nature and state of war provide a simple and practical conceptual framework for explaining inter-state relations in International Relations. Based on Hobbes' description of the state of nature among human beings, realists recognise the existence of a similar situation in inter-state relations.

The realist tradition's analogy of Hobbes' state of nature between individuals and anarchy in inter-state relations has led to Hobbes' name and the concept of anarchy becoming almost synonymous in International Relations. People lived in a state of anarchy before the establishment of the state, but they left this state of anarchy by establishing the state. The realist tradition has pointed to Hobbes' failure to propose a world *Leviathan* that would end inter-state anarchy as a shortcoming of his theory. On the other hand, Hobbes characterises relations between states as a state of nature, but this is not a state of war as between individuals. According to Hobbes, just as individuals are bound by the principles of natural law, so too are states. He refers to this extension of natural law among states as the Law of Nations. Moreover, anarchy between states is more tolerable than the state of nature between people, since even the worst government can protect the interests of citizens. For this reason, rationalist and constructivist scholars challenge the realist perspective, contending that while individuals persist through the formation of a state via social contract, states themselves may cease to exist through the establishment of a world government.